

25-O DÍA DE GARCÍA LORCA

SANTIAGO DE COMPOSTELA

18
Federico García Lorca

UN ESTUDANTE DE 18 ANOS DESCUBRE GALICIA

O mércores 25 de outubro de 1916, Federico García Lorca, procedente da súa Granada natal, chega por vez primeira a Galicia. (Virá tres veces máis). Ten 18 anos, estuda primeiro curso de Letras e tamén de Dereito (as dúas carreiras a un tempo), e viaxa en tren con catro compañeiros mailo seu profesor, Martín Domínguez Berrueta.

Os mozos realizan o que eles denominan unha "Excursión de Estudo", organizada polo seu activo docente. Partindo de Granada van percorrer, en 21 días, todo o noroeste de España: Castilla, Galicia e León. Tratábase de ver, *in situ*, os lugares que previamente estudaran na aula: os monumentos, os costumes e as xentes, e aprender todo o posible nunhas xornadas que ían ser únicas.

Galicia era a parte máis desexada da viaxe. Por ser o punto máis afastado das súas orixes e, xa que logo, a máis "exótica". Permanecerán ata cinco días no país; tres deles en Santiago de Compostela.

O MÚSICO QUE DECIDE SER ESCRITOR

Aquel outono marcaría un novo rumbo na vida do alumno Federico García Lorca.

Porque nesta viaxe tomará, aos seus 18 anos, unha decisión radical: abandonar un futuro prometedor na música (era xa un experimentado pianista) e decidir ser escritor. Nada máis e nada menos. Ata este outubro de 1916 nada tiña escrito. E, de feito, durante a viaxe, el é o encargado de amenizar as veladas literarias... tocando o piano. Nunca recita.

Todo cambiará tralas impresións e as paisaxes que penetran nel nestes días. E así o deixará por escrito, un ano máis tarde, en outubro de 1917, cando afirma, ao final dun dos seus textos que, durante a súa gran excursión ao noroeste, nace nel "*el bien de la literatura*".

FEDERICO
GARCÍA LORCA É
FILLO ADOPTIVO
DE COMPOSTELA
DESDE XULLO
DE 2018

García Lorca (3º pola esquerda) na visita á Universidade de Santiago. Outubro de 1916. (Fotógrafo: Luís Ksado).

RECIBIDOS POLO ALCALDE E POLO REITOR DA UNIVERSIDADE

García Lorca e o grupo chegaron a Santiago de Compostela na noite do día 25. Descenderon do tren ao sur de Santiago, na estación de Cornes (daquela, Concello de Conxo), e procedentes de Redondela, onde escoitaran por certo falar galego por vez primeira (precisamente, o cantar popular “Campanas de Bastavales” que inspiraría a Rosalía de Castro un dos seus máis recoñecidos poemas. Rosalía será no futuro todo un referente literario e vital para Lorca, como axiña veremos).

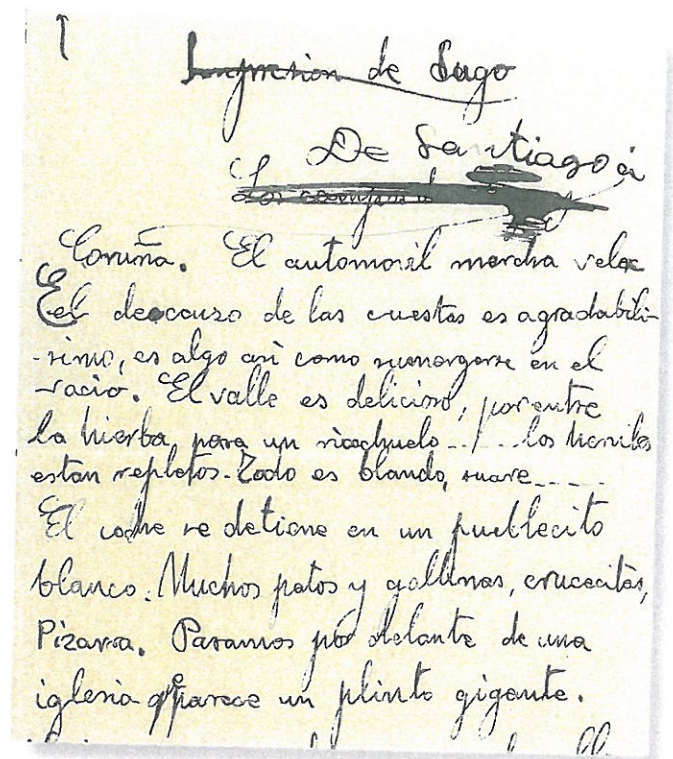
Foron recibidos polas primeiras autoridades: o alcalde de Santiago e o reitor da Universidade. Porque esta gran excursión de estudo —que atravesara a diagonal completa da península ibérica, dende Granada ata o noso oeste galaico— fora unha idea pioneira na España daqueles días, e así o recollían os xornais.

DO OBRADOIRO Á COLEXIATA DE SAR, E VISITA A CONXO

Santiago de Compostela emocionou ao grupo. Percorreron os monumentos e as rúas máis significativas: a catedral e a praza do Obradoiro, a Quintana (emblemático lugar ao que Lorca dedicará un inesquecible poema, que recollemos ao final), a rúa do Vilar. Tamén visitaron o mercado de gando que daquela se celebraba na carballeira de Santa Susana; baixaron ata o río e contemplaron as columnas fermosamente inclinadas da Colexiata de Sar, e chegaron ata claustro románico que preside o —daquela modernísimo— sanatorio psiquiátrico de Conxo.

E entraron no hospicio de Bonaval. O orfanato que tanto afixiu a Federico e sobre o que escribiu un dos textos máis conmovedores e críticos da súa primeira época:

(...) Es horrible un hospicio con aires de deshabitado, y con esa infancia raquítica y dolorosa. Pone en el corazón un deseo inmenso de llorar y un ansia formidable de igualdad (...)

Manuscrito de García Lorca donde narra a súa viaxe entre Santiago e A Coruña.

OURENSE, A CORUÑA E LUGO

A viaxe a Galicia de 1916 tamén incluía unha parada en Ourense, a carón da ponte romana; un día enteiro na Coruña, con xogos incluídos arredor da Torre de Hércules, e unha noite e día completos en Lugo.

A paisaxe galega e a descuberta das xentes do noso país marcarían para sempre a Federico García Lorca. Sobre a viaxe entre Santiago e A Coruña escribiu cousas como:

(...) El descenso de las cuestas es agradabilísimo, es algo así como sumergirse en el vacío. El valle es delicioso (...). Todo es blando, suave (...). Esto me hipnotiza (...).

A DESCUBERTA DE ROSALÍA DE CASTRO

Apenas tres anos despois, en 1919, Lorca compoñía xa un poema dedicado a Rosalía de Castro, a gran escritora que nacera, por certo, moi preto da estación de tren de Cornes na que eles arribaran a Compostela, e cuxo corpo xacía na igrexa de Bonaval, o templo a carón do desolador orfanato que el visitara. Aquel poema de xuventude leva por título: “Salutación elegíaca a Rosalía de Castro”, e empeza así:

*Desde las entrañas de la Andalucía,
mojados con sangre de mi corazón,
te mando a Galicia, dulce Rosalía,
claveles atados con rayos de sol.*

Nos anos seguintes, Federico García Lorca iniciaría unha inmensa carreira como escritor que o levaría a ser un dos poetas en lingua castelá máis destacados de todos os tempos. Poeta e tamén gran autor de inesquecibles obras teatrais.

Na Residencia de Estudiantes de Madrid faría amizade con varios galegos que serían decisivos na configuración dos seus contactos co noso mundo. Entre eles, o músico lugués Jesús Bal y Gay e o escritor ferrolán Ernesto Guerra da Cal. Tamén en Madrid mantería estreita relación con outro grande das Letras, Ramón del Valle-Inclán.

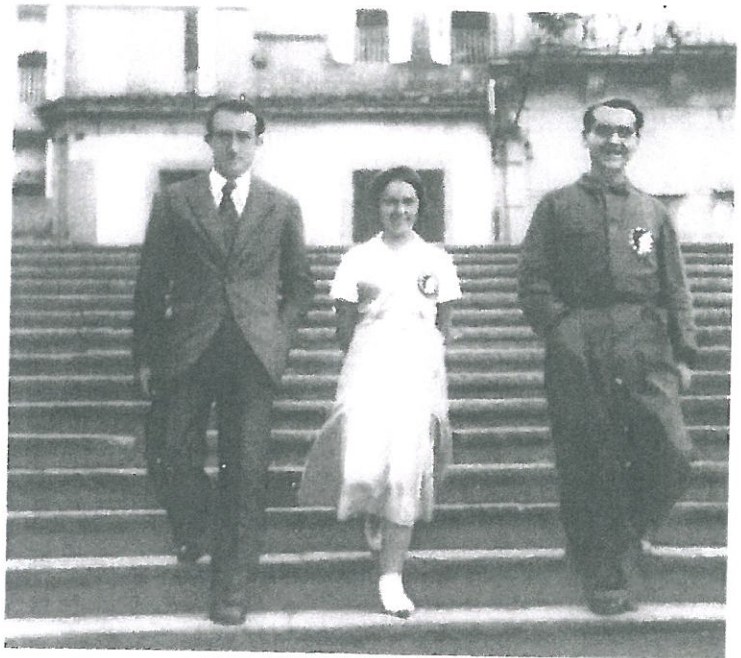
VERDE GALIÇA E O MUNDO
SALAI E PORTUGUESA

Entre tanto, a cultura e a lingua galegas, que coñecera naquela primeira viaxe aos 18 anos, empezaron a interesarlle de tal xeito que chegou a estudar a fondo as semellanzas musicais entre Galicia e Granada, entre as *kharxa* ou *jarxas* mozárabes e o cancionero medieval galego-portugués, que Lorca coñecía e recitaba.

Mais tamén a historia xacobeana servíralle de inspiración xa nos seus primeiros poemas. É o caso de “Santiago (Balada ingenua)”, escrito no verán de 1918, menos de dous anos despois de coñecer a cidade, e que integra no seu primeiro libro de versos, o titulado *Libro de poemas*. Comeza así:

*Esta noche ha pasado Santiago
Su camino de luz en el cielo.
Lo comentan los niños jugando
Con el auga de un cauce sereno.*

E posteriormente, no seu teatro, introducirá elementos, acenos, claves... de orixe galaica, como por exemplo a Santa Compañía, que aparece citada en *La casa de Bernarda Alba*.

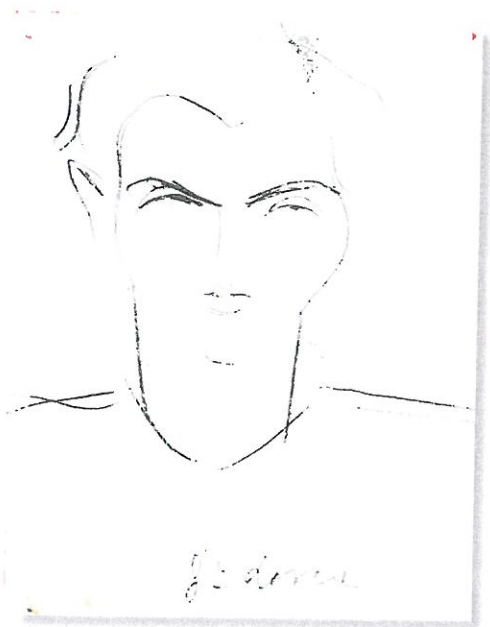
A Quintana, agosto de 1932. Acompañado por dous actores de La Barraca, Arturo Sáenz de la Calzada e Ketty Aguado. (Imaxe de autoría descoñecida).

LORCA A REPTIDA DE GALIÇA
O MUNDO DO COMPOSTELA

Situámonos agora en maio de 1932. Lorca ten 33 anos e viaxa, por segunda vez, a Galicia. Acode convidado polos Comités de Cooperación Intelectual, activísimo grupo de intelectuais e artistas, mobilizados moi

intensamente, durante os novos aires da República, en Compostela. Visita Vigo, A Coruña e dúas veces Santiago. E aquí queda fascinado, coa cidade e co agarimo das súas amizades compostelás. Arredor de Lorca están pintores como Carlos Maside ou Luís Seoane, promotores culturais e escritores como Arturo Cuadrado, Luís Manteiga, Paco del Riego, Ricardo Carballo Calero ou Carlos Martínez- Barbeiro; escultores como José Eiroa. Mesmo catedráticos como Abelardo Moralejo. Un variadísimo elenco cheo de inqedanzas e ilusións durante aquel ano de ouro da República que foi o de 1932.

O día 7 de maio pronuncia unha conferencia na sede da Real Sociedad Económica de Amigos del País, que estaba situada daquela no que hoxe é o Instituto Rosalía de Castro. Pola noite recibe unha inesquecible homenaxe no Hotel Compostela, onde recita, toca o piano e recolle o calor e entusiasmo dun público entregado. O día 10, nova homenaxe, desta volta, no Bar Viño de Mazarelos. Aquí, o pintor Carlos Maside debuxará o seu rostro (nun folio de papel de 21 x 15 cms) en catro trazos perfectos.

Debuxo de Carlos Maside (Propiedade dos herdeiros do pintor).

TEATRO NA QUINTANA ANTE 6.000 PERSOAS

En agosto regresa a Compostela. Agora, como director da súa compañía de teatro: La Barraca. Actúan ás 11 da noite do día 24 diante de varios miles de persoas (si, varios miles; as crónicas xornalísticas falan de ¡máis de 6.000 asistentes!) na Quintana. Representan os *Entremeses* de Cervantes, teatro clásico para todos os públicos, esa era a intención da compañía que percorría España enteira. Lorca chegará a afirmar que esa noite da Quintana fora, xunto coa estrea de *Bodas de Sangre* en Buenos Aires ao verán seguinte, a emoción da súa vida.

OS SEIS POEMAS GALEGOS

Lorca goza recitando poemas galegos e axiña o seu grupo de amizades no país teima por convencelo de que debe escribir versos na nosa lingua. En novembro dese mesmo ano 1932 volve a Galicia... por cuarta vez e participa en actos en Pontevedra e Lugo.

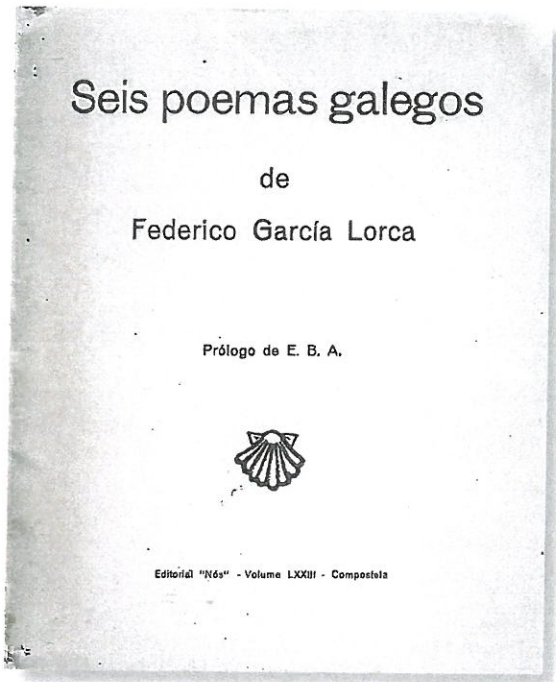
Despois destas catro estadias no noso país, e desde finais de 1932 Federico xa está a escribir os poemas galegos.

Axudado por Guerra da Cal e por Eduardo Blanco Amor, García Lorca deixará finalmente para a nosa cultura e literatura seis composicións que os expertos cualifican como do mellor da súa poesía.

Hoxe, os *Seis poemas galegos* encóntranse entre os versos no noso idioma máis reeditados e difundidos de todo o século XX.

Foron editados precisamente en Compostela, no obradoiro editorial que Ánxel Casal tiña no número 15 da rúa do Vilar, Edicións Nós. Saíron do prelo exactamente o 27 de decembro de 1935 e Lorca ficou entusiasmado cando recibiu os primeiros exemplares.

Portada da 1ª edición dos *Seis poemas galegos* (Nós, Santiago, 1935). Abaixo, manuscrito de "Madrugal a la ciudad de Santiago", que inicialmente tiña título en castelán.

Os *Seis poemas galegos* foron os únicos versos que Lorca escribiu noutra lingua que non fose a súa lingua natal castelá. Para nós, para as galegas e galegos, son ouro puro. Pola empatía que Federico mantivo coa nosa cultura, e pola proxección internacional que estes poemas significan para o noso sistema literario.

Lorca non volvería a Galicia. Pero un par de anos antes da publicación dos poemas galegos, estando o escritor na "Quinta Provincia", en Buenos Aires, donde residiu varios meses de 1933, falaba así ao xornalista galego José Ramón Lence, nunha entrevista para o *Correo de Galicia*:

"Llevo a Galicia en el corazón, porque en ella he vivido y soñado mucho: para mí es mejor soñar que vivir. (...) Al llegar a Galicia (...) me sentí poeta gallego (...). Me sentí poeta de la alta hierba, de la lluvia alta y pausada".

Non pode haber maior declaración de amor por unha terra e unha cultura.

Federico García Lorca, un dos poetas máis grandes de todos os tempos, o creador que decidiu escribir na nosa lingua, morría asasinado con 38 anos no verán de 1936. A traxedia aconteceu entre Víznar e Alfácar, moi preto de Granada, polo 19 de agosto, pois o seu corpo xamais apareceu.

Poucas horas despois, en Santiago de Compostela, os mesmos asasinados, ou similares, seguidores do golpe de Estado que Franco provocara o 18 de xullo, acababan coa vida do alcalde desta cidade, Ánxel Casal, o alcalde/editor, quen publicara os poemas galegos de Federico García Lorca. Unidos por unha idea común e unidos tamén na traxedia final.

Madrugal a la ciudad de Santiago.

*Chove en Santiago
meu dose amor.
Camelia branca do ar
brila entebrecido o sol.*

*Chove en Santiago
Na noite escura,
Harbas de prata e sono
Cobren a valeria lua*

*Olla a chuvia pol-a rua
Caio de pedra e cristal
Olla no vento escuado
Soma e cinza do teu mar
Soma e cinza do teu mar
Santiago, loaxe do sol;
Agora de manáan anterior
Ere na no vien corarun*

FILLO ADOPTIVO DE COMPOSTELA

O 19 de xullo de 2018 o Pleno da Corporación do Concello de Santiago de Compostela acordou nomear a Federico García Lorca Fillo Adoptivo desta cidade, un recoñecemento histórico no que tamén se nomeaba Alcalde de Honra de Santiago a Ánxel Casal.

En 2018 conmemóranse os 120 anos do nacemento do escritor (Fuente Vaqueros, Granada, 1898) e os cen anos da publicación do seu primeiro libro (e único en prosa), titulado *Impresiones y paisajes* (Granada, 1918), onde precisamente dedica varios textos a Santiago e Galicia.

A declaración que agardamos do 25 de outubro como “Día de García Lorca en Galicia” será un recoñecemento de todo o país para un dos seus máis insignes cantores.

DANZA DA LÚA EN SANTIAGO

Transcribimos o poema “Danza da lúa en Santiago”, que Federico dedicou á Quintana, a que el chamaba “praza-butaca”, polo íntima e acolledora:

¡Fita aquel branco galán,
olla seu transido corpo!
É a lúa que baila
na Quintana dos mortos.
Fita seu corpo transido,
negro de somas e lobos.
Nai: A lúa está bailando
na Quintana dos mortos.
¿Quén fire potro de pedra
na mesma porta do sono?

¡É a lúa! ¡É a lúa
na Quintana dos mortos!
¿Quén fita meus grises vidros
cheos de nubens seus ollos?
É a lúa, é a lúa
na Quintana dos mortos.
Déixame morrer no leito
soñando con froles d'ouro.
Nai: A lúa está bailando
na Quintana dos mortos.
¡Ai filla, co ár do céo
vólvome branca de pronto!
Non é o ar, é a triste lúa
na Quintana dos mortos.
¿Quén brúa co-este xemido
d'imenso boi melancónico?
Nai: É a lúa, é a lúa
na Quintana dos mortos.
¡Si, a lúa, a lúa
coronada de toxos,
que baila, e baila, e baila
na Quintana dos mortos!

El gran viaje de estudios de García Lorca (Alvarellos Editora, 2018)

12 poemas de Federico García Lorca ilustrados por Gabriel Pacheco (Kalandraka, 2014)

Seis poemas galegos (Chan da Pólvora, 2018)

Seis poemas galegos (edición facsimilar) (Consortio de Santiago-Ara Solis, 1995)

Federico García Lorca. Fotobiografía sonora (Ouvirmos, 2010)

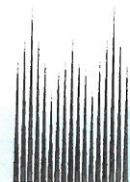
Federico García Lorca y Galicia, de José Landeira Yrago (Edición do Castro, 1986).

Unidade Didáctica para coñecer e ler a Federico García Lorca nos centros docentes de Santiago de Compostela arredor do 25 de outubro de 2018.

© Texto: HENRIQUE ALVARELLOS, 2018.

© Ilustracións: Fundación FGL e Arquivo Gráfico de Alvarellos Editora.

Depósito Legal C 1755-2018

**CONCELLO DE
SANTIAGO**

Departamento de
Educación e Cidadanía